

THE ECONOMIC ACTIVITY OF THE ARMENIANS OF
CONSTANTINOPLE

(End of the 19th century – beginning of the 20th century)*

ANAHIT ASTOYAN

Keywords: Constantinople, Ottoman Empire, the Armenians of Constantinople, Greeks, periodic press, trading company, import, export, khan, workshop, factory.

Introduction

For centuries, the ruling element in the Ottoman Empire, the Turks, were engaged only in the administration of the country, leaving the economic field to the Christians of the country. Armenians, Greeks and other subject nations of the empire worked for centuries to keep the country's economy prosperous¹. After the Crimean war of 1853–1856, when the Ottoman Empire began to strengthen its relations with Europe and modernize its economy, Armenians were ready to play an important role between the empire and Europe. Armenian merchants knew European languages and the newest methods of European trade. That is why they were able to become mediators of Turkish–European trade and occupy an influential position in Turkish–European trade².

Armenian trading houses

Constantinople was the most important economic center of the Ottoman Empire and the country's largest port. At the beginning of the XX century, it was connected by steamship routes to the country's major economic centers, major European cities, and industrial centers³. At the beginning of 1914, Constantinople had a population of 1.250.000⁴. As of 1911, the city's Armenian population was 161.000 living in 38 local districts⁵.

* Submitted as of 12. X. 2023, confirmed by the post-graduate's supervisor Doct. of Sc. in Hist. A. Maruqyan on 19. III. 2024, affirmed for publication on 10. VII. 2024.

¹ *Մի րոպե և իր. 1987, 303:*

² *Զոհրաբյան և Կարամյան. 1972, 183:*

³ *Խաչատրյան և Կարամյան. 1912, 168–169, 200–201:*

⁴ *Ծոցիկյան և Կարամյան. 1947, 546:*

⁵ *Օրմանյան և Կարամյան. 1911, 259:*

Many Armenian trading houses of Constantinople were considered unbeatable institutions⁶. Numerous Armenian merchants, dissatisfied with the selection of goods presented by Europeans, established connections with European industrial centers and trading companies. Many of them even settled in European cities establishing offices and branches⁷. Thus, the Frankyan family owned the company “Frankyan and Son” operating in Manchester⁸ and the trading house named “H. and K. Mkr. Frankean Brotherhood” in London⁹. “Hetum Setyan Trading House” had branches in Filipe (Plovdiv) and Ruschuk¹⁰. “Mihran Chivilekyan and Company” was a steamship and customs agency that performed customs and insurance functions, imported and exported various goods. The company’s branches were located in Russia and Romania¹¹.

Armenian trading houses of Constantinople carried out various activities, importing and exporting commercial goods, engaging in wholesale and retail sales, cargo transportation, customs and insurance operations. For example, the “Vatan” and “Araks” insurance companies, whose capital amounted to 150.000 Ottoman gold coins¹², operated under the management of “M. Arevyan and Company”, which was engaged in the import and export of various commercial goods. “G. and P. Gulbenkian Company” was involved in maritime accidents, fire, and life insurance operations, customs collection, and the transportation of various goods by steamships¹³. There were trading houses that supplied necessary goods to state institutions. Yervand Terzyan supplied necessary goods to the royal shipyard, steamship facilities and state industrial agencies¹⁴. Many Armenian importing merchants were agents of major European manufacturers and/or their only representatives in the Ottoman Empire. “Barsegh Tekeyan Son Trading House” sold cars, trucks and car and bicycle tires. It was the agent of the “Pirelli” company in the Ottoman Empire¹⁵. A. Galenter was the sole representative of the English trading houses “Chappell” and “BSA” in the country¹⁶. Yervand Peyazjian was the general representative of the English factory named “The Bradford

⁶ *Զ ո ր ծ ի ս ե ա ն*. 1972, 187–188:

⁷ *Զ ո ր ծ ի ս ե ա ն*. 1975, 98:

⁸ Matenadaran after M. Mashtots (hereinafter: MM), Arshak Alpoyatchyan Fund (hereinafter: AA), f. 52, doc. 66/32.

⁹ «Բիւզանդիոն» (Կ. Պոլիս), 6 – 19. V. 1911:

¹⁰ *Թ է ո ղ ի կ*. 1914, 411:

¹¹ «Ժամանակ» (Կ. Պոլիս), 26. XII – 8. I 1920:

¹² *Թ է ո ղ ի կ*. 1921, 392:

¹³ «Աւաւո» (Կ. Պոլիս), 28. III. 1921:

¹⁴ *Թ է ո ղ ի կ*. 1914, 447:

¹⁵ *Թ է ո ղ ի կ*. 1914, 416:

¹⁶ «Ճակատամարտ» (Կ. Պոլիս), 13. I. 1920:

Gas Engine Co^o», a manufacturer of engines in the Ottoman Empire and Bulgaria¹⁷.

“Arslanyan Brothers and Company”, a commercial company, was the main shareholder and operator of the Kemleyik city’s coal mines in the state of Bursa. It imported and exported various commercial goods, had offices in New York and Marseille, represented the American “Atlantic Steamship Company”, acted as the agent for the “Atria” and “Levande” marine agencies, and the “London” insurance company¹⁸.

In 1857, the “Mkrtych and Hovhannes Muradyan Brothers” company was the first in the Ottoman Empire to import modern farming machines and tools. The Muradians supplied the most important products for the Ministry of Agriculture¹⁹. In 1900, the “Kopernik Khachaturian Trading House” had branches in Baku, Batumi, Tiflis, and Hamburg. This institution was involved in the import and export of various goods, conducting both wholesale and retail trade, as well as managing customs and insurance functions. Additionally, it operated a sizable grocery store for transit goods and facilitated the transportation of commercial goods through steamships and automobiles²⁰.

Mkrtych Frenkian, a privileged arms dealer in the Ottoman Empire, was the sole representative in the country for English and Belgian factories that produced bicycles and motorcycles. He procured necessary goods for the English, German, and French steamship and railway companies in Constantinople²¹. Frenkian primarily sold various types of weapons, an operation that was authorized by the Ottoman Navy²². In his shops, one could also find various types of electronic devices and telephones²³, French wines²⁴ and other products. Frenkian once published a 250-page trilingual catalog with 1000 illustrations showcasing the products available in his stores²⁵.

The commercial institution of the wealthy brothers Ephraim and Maruke Ibranosyan was a prominent entity among Western Armenians from the 19th to the first decades of the 20th. Over 5,000 Armenian families were associated with the Ibranosyan institution²⁶, which boasted 52 branches in the provinces and 5 agencies in Europe²⁷. Constantinople was considered their commercial center²⁸. The brothers also owned the Armenian steamship

¹⁷ «Գիւղատնտես» (Կ. Պոլիս), 1914, № 2–3, 24:

¹⁸ Թէոքիկ. 1921, 397:

¹⁹ Արամեանց. 1914, 173:

²⁰ Արամեանց. 1914, 173:

²¹ «Ազատամարտ» (Կ. Պոլիս), 21. I – 3. III. 1912:

²² Մանավեան. 1920, 86:

²³ «Կալուշ» (Կ. Պոլիս), 10. VII. 1911:

²⁴ «Վերջին լուր» (Կ. Պոլիս), 8. IX. 1921:

²⁵ «Ազատամարտ», 4 – 17. VII. 1913:

²⁶ Դադեան. 2012, 77:

²⁷ «Վաստակ» (Կ. Պոլիս), 5. VII. 1922:

²⁸ Սիմոնեան. 1966, 628:

company “Ibranosyan Brothers”, with routes from Constantinople to Inebolu–Samsun–Kerasun–Ordu–Batumi, Constantinople–Izmir–Mersin, Constantinople–Bandirma, Constantinople–Mutania–Kemleik, and Constantinople–Nicomedia. Their fleet included the steamships “Amasia”, “Trapizon”, “Samsun”, “Kerasun”, and “Turan”²⁹.

The Armenian women of Constantinople also took part in the economic life of the city. Ladies H. Voskerchyan³⁰, Tigranyan³¹, Ch. Kestchyan³², T. Huseinchyan³³ and others, who were conducting commercial activities, were famous in the city for their shops. In the periodical press, there were a large number of advertisements presenting the activities of Armenian artisan women. They were mostly tailors and embroiderers, who aside from their professional activities, conducted tailoring workshops. Many of them had received professional education in Europe and gained experience there³⁴. Efforts aimed at increasing the role of women in the economy were made primarily by the Armenian women of Constantinople. In addition to providing jobs, the workshop opened by the “Armenian Women’s Union” was also useful with their charity initiatives for Armenians in need³⁵. In 1908, as a result of the severe economic conditions created by the drought in the provinces, a large number of emigrants appeared in Constantinople. In 1909, in order to help the hungry and at the initiative of Constantinople’s noble Armenian ladies, the “Labor House” was founded. The management, taking advantage of the European experience, decided to give the needy people a chance to work instead of providing them with benefits³⁶. According to the regulations of the “Labor House”, it did not collect money from either workers or employers³⁷. On the initiative of the Department of the Labor House, an ironing shop, a laundry³⁸, a linen workshop³⁹, sewing workshop⁴⁰ and a Vocational School were opened⁴¹.

Founded in 1910, the branch of the Ottoman Bank – “The Ottoman Commercial Bank” was the first Armenian bank. Its founders and members of the administrative board were the famous Armenian coin holders and merchants of Constantinople. It had a denomination of 100,000 Ottoman

²⁹ Դ ա դ ա յ ա ն. 2012, 95:

³⁰ «Ճակատամարտ», 1. XII. 1920:

³¹ «Ճակատամարտ», 3. I. 1920:

³² «Հանրագիտակ» (Կ. Պոլիս), 12. I. 1908:

³³ «Բիւզանդիոն», 14. –27. VI. 1919:

³⁴ Թ ո լ ա յ ե ա ն. 1922, 170, «Ժամանակ», 5–28. II. 1912:

³⁵ «Ազատամարտ», 22. XII – 5. I. 1909:

³⁶ «Ժամանակ», 26 XII –8. I. 1909:

³⁷ Կանոնադիր. 1909, 13:

³⁸ «Ժամանակ», 20. XI. 1909:

³⁹ «Ազատամարտ», 13–26. VI. 1914:

⁴⁰ «Ազատամարտ», 13–26. X. 1911:

⁴¹ «Բիւթանիա» (Կ. Պոլիս), 5–18. I. 1913:

gold coins and was controlled by a charter consisting of 47 articles⁴². This bank greatly facilitated the implementation of monetary operations for Armenian merchants and supported the rapprochement of relations between Armenian and Armenian businessmen of Constantinople operating in foreign countries. The Armenian economic companies established in Constantinople and the commercial offices established to provide various services to Armenian entrepreneurs contributed their share to the development of the Armenian economy in Constantinople.

*Armenian khans*⁴³

The khans operating in Constantinople were commercial centers that included many shops, workshops, grocery stores, publishing houses, offices with their serving canteens, and various household services. Rooms that served as inns were also found here⁴⁴. Khans were mostly built by the most famous Armenian architects of the time: Hovsep Aznavour, Levon Nafilyan, Aram Tahtachyan, and others⁴⁵. The owners of the Armenian khans in Constantinople were prominent figures or families in the economic life of the city. Sargis Gnachyan was one of the biggest businessmen engaged in textile manufacturing, and was considered one of the “gods” of Constantinople’s textile manufacturing⁴⁶. “Kulpenkian Brothers and Company”, owned by the Kulpenkian family, carried out extensive commercial activities, having branches in New York, representatives in Persia, Tiflis, and almost all major cities of the Ottoman Empire⁴⁷. The “Azaryan and Son” trading company, owned by the Azaryan family, had a great reputation in the international trading market. With their own ships “Armenia” and “Massachusetts”, they exported various products produced in the country and were involved in arms sales. Members of the Azaryan family, wealthy Armenians of Constantinople, traveled on their own steamship “Ararat”⁴⁸. The Azaryan family owned 8 estates, palaces, and houses⁴⁹.

Information about the 49 khans of Constantinople that were owned by Armenians was collected mainly from Constantinople’s Armenian advertisements and various publications. This list is naturally not complete

⁴² Օսմանեան. 1913, 21:

⁴³ Inns and lodges for travelers were called khans. It is equivalent to the Turkish word hâne (hane), which means house (*Մալխանք. 1944, 237*).

⁴⁴ Մալխանք. 2011, 462–463:

⁴⁵ Արեւմտականացող Իսթանպուլի հայ ճարտարապետները. 2010, 129, 147:

⁴⁶ «Կալոս», 15. IX. 1913:

⁴⁷ «Հանրագիտակ», 15. III. 1903:

⁴⁸ Hovhannes Azarian (Azaryan) and Anna Kovhvmjian and Their Children, <http://www.maggieblanck.com/Azarian/Azarian.html> (Last viewed on 08. 08. 2023)

⁴⁹ “Annuaire Oriental” (Constantinople). 1914, 1295.

because not all newspapers are available, and not all businessmen have published notices about their activities in the periodical press.

ARMENIAN KHANS			
№	The name of the khan	Address	The source
1	Azaryan Khan	Voyvota	«Պարտիզակ» (Կ. Պոլիս), 1910, № 3, 50:
2	Azaryan Khan	Theater street of Bera	«Ժամանակ», 3 – 16. VII. 1909:
3	Aznavour Khan	Bera, Kalata Sera	«Դարման» (Կ. Պոլիս), 1922, № 4, 66:
4	Alalemchyan (Alalemchi) khan	Meitancheg (Pahcheqabu)	Տեղեկագիր, 1921, 8:
5	Aleanak (Aleanakyan) khan	Kutufhane	“Annuaire Oriental”, 1914, 1294.
6	Altarmagyan Khan	Chichek Bazar	«Արեւելք» (Կ. Պոլիս), 13 – 26. XII. 1905:
7	Astarchyan Khan	Eski Zaptie	«Ժողովուրդի Ձայնը – Ժամանակ» (Կ. Պոլիս), 27. II – 12. III. 1921:
8	Arapyan Khan	Galataia	«Ճակատամարտ», 26. XII. 1922:
9	Ardaryan Khan	Pahcheqabu	«Վաստակ», 26. VII. 1922:
10	Garagashyan Khan	Mahmoutie Ave	«Հայ բուժակ», 1922, № 12, 194:
11	Gasapyan Khan	Pahcheqabu	«Ազատամարտ», 12 – 25 – VII. 1914:
12	Gavafyan Khan	Galatia	«Արեւելք», 25. X – 7. XI. 1904:
13	Gnachyan (Knachyan) khan	Sirkechi	«Ճակատամարտ», 29. VI. 1919:
14	Gevorg Bey Khan	Yuxek Galtrm	«Ազատամարտ», 13 – 26. X. 1911:
15	Gevorg Bey Khan	Galatia	Փայազաշեան. 1887, 53:
16	Gyumchyan Khan	Galatia	«Ժամանակ», 13–26. VII. 1914:
17	Esayan Khan	Palekhane	«Ընդարձակ օրացոյց», 1905, 475:
18	Topalyan Khan	Sultanhamam	«Հանրագիտակ», 15. II. 1905:
19	Izmilyan Khan	Mahmupasha	«Դարման», 1922, № 4, 66:
20	Lulechyan Khan	Murbuchchilar	«Ընդարձակ օրացոյց», 1905, 476:
21	Khastakhane Khan	The address of the khan is not mentioned in the source	«Հեռագիր» (Կ. Պոլիս), 1–14. II. 1913:

22	Khorsachyan Khan	Pahchegabu	«Հակատամարտ», 1. VI. 1919:
23	Khutavertyan Khan	Galatia	«Հակատամարտ», 12. VI. 1919:
24	Kyulpenkyan Khan	Sirkechi Iskelesi	«Ժողովուրդի ջայնը – Ժամանակ», 29. I – 11. II. 1921:
25	Kyumushyan Khan	Uzun Charsh	«Արևելք», 9. IX. 1890:
26	Halachyan Khan	Galatia	Փապադաշեն. 1887, 57:
27	Hakobyan Khan	Chaqmaqchlar	Սահակ-Մեսրոպ. 1913, 376:
28	Hovakimyan Khan	Galatia	«Շիրակ» (Կ. Պոլիս), 12. II. 1921:
29	Manuk Oghlu Khan (Manukyan)	Garaqyoy–19	«Ընդարձակ օրացոյց», 1905, 477:
30	Merchanov Khan	Meltanchyg	«Ընդարձակ օրացոյց», 1905, 477:
31	Merchimekchian Khan	Eski Zaptie	«Ընդարձակ օրացոյց», 1905, 477:
32	Muratyan Khan	Chagmagchilar	«Ժամանակ», 2 – 15. V. 1910:
33	Noratunkyan Khan	Galatia	«Արևելք», 23. III – 5. IV. 1902:
34	Yusufyan Khan	Finchancellar Yogushu	“Tarih ve Toplum” (Istanbul), 1994, № 128, 69–73.
35	Checheyan Khan	Galatia	«Պարտիզակ», 1910, № 2, 49:
36	Pasmachyan Khan	Eski Zaptie	«Ընդարձակ օրացոյց», 1905, 478:
37	Pejitian Khan	Galatia	«Իննսուտ աղայ» (Կ. Պոլիս), 4. X. 1919:
38	Setyan Khan	Sultanhamam	«Կինոս» (Կ. Պոլիս), 23. II. 1910:
39	Seghbos Khan	Bershembe Bazaar	«Ընդարձակ օրացոյց», 1905, 476:
40	Sepuhyan Khan	Chagmagchilar	«Առաւօտ», 19. IV. 1921:
41	Simonyan Khan	Gara Mustafa–65	«Ազատամարտ», 24. I – 6. I. 1910:
42	Swachyan Khan	Sultanhamam	«Լուսարձակ» (Կ. Պոլիս), 9 – 22. I. 1912:
43	Stampolyan Khan	Pahchegabu	«Բիւզանդիոն», 16 – 29. I. 1910:
44	St. Prkich National khan of the hospital	Helvach	«Ընդարձակ օրացոյց», 1905, 480:
45	Temirchypashyan Khan	Gara Mustafa–73	«Ընդարձակ օրացոյց», 1905, 481:
46	Tigranyan Khan	Sultanhamam	«Գարուն» (Կ. Պոլիս), 7. VI – 20. VII. 1909:

47	Kyuchukyan Khan	Sultanhamam	«Ընդարձակ օրացոյց», 1905, 478:
48	Kyurqchipashian Khan	Eskikumruk	«Ճակատամարտ», 5. XI. 1920:
49	Fantglyan Khan	Yeni Jami, Chichek Bazar	«Բիւրակն» (Կ. Պոլիս), 9. XII. 1906:

In addition to the Khans, Armenian businessmen of Constantinople owned many hotels, apartment buildings for rent, restaurants, cafes, pubs, parks, gyms, cinemas and other profitable properties to enrich their economy.

Armenian craftsmanship of Constantinople

Many crafts that flourished in the Ottoman Empire and brought glory to the country are mainly the result of the labor of the Armenian creative mind⁵⁰. Jewelry was the monopoly of the Armenians in the market of Constantinople. The part of the closed marketplace dedicated to jewelers and the khans' workshops and jewelry shops around it were almost entirely in the hands of Armenian jewelers. The picture was the same in other districts of the city⁵¹. The Armenian enamellers, creating noble and beautiful images on enamel, perfected this craft so much that it was called Armenian⁵².

Tailoring was one of the favorite crafts of the Armenians. European clothes entered the country's cities in the early 19th century through the Armenians and Greeks. The Armenians were the masters of disseminating English fashion. They fulfilled the orders of foreign merchants and even the government⁵³. In 1911, Mirchanyan opened a sewing workshop for European clothes in Constantinople, producing tailcoats and tuxedos, eliminating the need to go to Paris to buy such clothes⁵⁴. Tailors Baghdasar Zhamkochyan⁵⁵, Hakob Abrahamyan⁵⁶, Onnik Mkhchyan⁵⁷, M. and K. Shahnazaryan brothers⁵⁸, Harutyun Gonelyan⁵⁹, H. Trchunyan, T. Petrosyan⁶⁰ and others received professional education in American and European cities, participated in various international competitions, and won medals and prizes.

The woman's taste and creativity appeared in embroidery and lacework. Armenian women of Constantinople created noble and intricate works,

⁵⁰ Հայ գաղթաշխարհի պատմություն. 2003, 129:

⁵¹ «Շողակաթ», 1975, 18–28:

⁵² «Արեւելք», 14–27. VII. 1900:

⁵³ Ալպոյաճեան. 1937, 1520:

⁵⁴ Ստեփանյան. 2011, 174:

⁵⁵ «Արագած» (Կ. Պոլիս), 3. V. 1919:

⁵⁶ «Ազատամարտ», 1–15. XI. 1910:

⁵⁷ Մանավեան. 1920, 86:

⁵⁸ «Վերջին լուր», 10. IX. 1921:

⁵⁹ Ղազարեան. 1914, 409:

⁶⁰ «Ազատամարտ», 23. IX– 6. X. 1909:

embroidering with chain stitch, which Europe called “Armenian fabric”. The blankets, towels, and bedding with double-sided embroidery made by Constantinople Armenian women resembled paintings. Europe knows the elegant and intricate laces created by Armenian masters under the name “Armenian lace”. Armenian women of Constantinople sewed and decorated the clothes of the royal women⁶¹. A large number of embroidery workshops operated in Constantinople among which those of Mannik Hanemyan⁶², Annik Talyan⁶³, “Meghu”⁶⁴, and Bera’s⁶⁵ workshops were famous. Siphon Jeevan gave a big boost to the embroidery business by establishing a large oriental embroidery factory employing 2,000 embroiderers⁶⁶. Threads necessary for embroidery were provided by the gold, silver, silk thread manufacturing factory owned by him⁶⁷.

Armenian shoemakers stood out for their quality products. In pursuit of innovation and improvement of work, Armenian shoemakers began to occupy leading positions in this arena and even established factories. The shoe factories of Kozmos Pelikchayan⁶⁸ and Poghos Minasyan⁶⁹ operated in Constantinople. The shoe workshops of Zareh Zakaryan⁷⁰, Karapet Grigoryan⁷¹ and “Nor Haykakan”⁷² were famous in the city. The vast majority of cobblers of Constantinople were pilgrims from the villages of Everek and Fenesse in Caesarea, who worked in more than 100 rooms of Chatal Khan⁷³.

Electricians with professional education in Europe, who were mostly Armenians, had the opportunity to install and repair modern electronic equipment: telephones, elevators, engines, cars. Nakhnikyan brothers⁷⁴, A. Andranikyan⁷⁵, Hayk Partizpanyan⁷⁶, H. Kerestechian⁷⁷ and others had opened their workshops and offered their services.

Constantinople’s Armenian Advertisements and notices representing the activities of a large number of Armenian-owned photo booths, hair salons,

⁶¹ «Անահիտ» (Փարիզ), 1933 № 3–4, 32–36:

⁶² «Վերջին լուր», 17. VI. 1921:

⁶³ «Հայ կին» (Կ. Պոլիս), 1. I. 1922:

⁶⁴ «Հայ կին», 1. I. 1922:

⁶⁵ «Ճակատամարտ», 28. I. 1920:

⁶⁶ Թօլ ա յ ե ա ն. 1922, 154:

⁶⁷ Թօլ ա յ ե ա ն. 1922, 157:

⁶⁸ «Բիւզանդիոն», 8–20. IX. 1897:

⁶⁹ «Բիւզանդիոն», 4–23. VIII. 1899:

⁷⁰ Թ է ո դ ի կ. 1921, 394:

⁷¹ «Արագած», 3. V. 1919:

⁷² «Ճակատամարտ», 23. IX. 1921:

⁷³ Ա լ ա յ ա ճ ե ա ն. 1937, 1958:

⁷⁴ «Ժողովուրդի Ձայնը–Ժամանակ», 21. XII. 1921 – 3. I. 1922:

⁷⁵ «Բիւզանդիոն», 1–14. III. 1914:

⁷⁶ «Առաւօտ», 13. III. 1922:

⁷⁷ Գ ա բ ա մ ա ճ ե ա ն. 1921, 140–141:

beauty salons, iron shops, and workshops of craftsmen who repair various household items were constantly present on the pages of newspapers and magazines.

The activities of Armenian industrialists of Constantinople

They were able to enter the field of industrial enterprises in a short period of time because the nature of capital was gradually changing in the 19th, and commercial capital was transformed into industrial capital. Many Armenian merchants brought European equipment and machinery to the country and started to organize the production of goods with European quality and appearance⁷⁸. All this is vividly expressed in the activities of tea trading companies “K. Yavruyan and Son”⁷⁹ and “Hovhannes Isagulyan Son”⁸⁰, which imported tea from China, Japan, and the island of Java. Later, they joined forces to establish a large tin can factory equipped with the latest European equipment and producing 34,000 tin cans per day⁸¹. Cardboard boxes for tea, lokhum, halwa, coffee, cigarette paper, lighting lamps, buckets, water pots, and other household items were also produced here⁸². This company with its products in 1905 participated in Bursa’s annual exhibition and was awarded a certificate of honor, and in 1906, it was awarded a gold medal at the international exhibition in Naples⁸³.

There were crafts that the Armenians simply turned into art. One of them was blacksmithing with wood, especially furniture making. In the XIX century, the Kemhachyan dynasty, which founded a factory in the Peshiktash district, was famous in this arena. The furniture they made was not inferior to European ones and decorated the Sultan's palaces⁸⁴. Later, other Armenian craftsmen gave a boost to furniture making, establishing various woodworking and furniture factories. The Narlyan furniture factory was founded in 1866. By the Ottoman government, Narlyan received different degrees of Mejdidiye orders. According to the promotional image on this facility’s form, the factory operated in two three-story buildings⁸⁵. The Narlyan factory was replaced by a large electric furniture factory owned by “V. Tamatyan and Company”⁸⁶. In the large furniture factories owned by

⁷⁸ Աստոյան. 2010, attachment, VIII.

⁷⁹ Թէ ո գ ի կ. 1920, 390:

⁸⁰ «Ժամանակ», 16 –29. VI. 1914:

⁸¹ «Հայրենիք» (Կ. Պոլիս), 29. VI–11. VIII. 1909:

⁸² «Հայրենիք», 10. VII. 1893:

⁸³ Թէ ո գ ի կ. 1920, 390:

⁸⁴ Հայ գաղթաշխարհի պատմութիւն. 2003, 127:

⁸⁵ Scientific funds of the Armenian Genocide Museum-Institute, division 13, fund number 4146.

⁸⁶ «Հայ կին», 16. XII. 1920:

“Ruben Papikyan and Son Company”⁸⁷, Zaven Stampolyan⁸⁸ and Ruben Petrosyan⁸⁹ produced sculptured furniture, window shutters, wooden mosaic floor coverings, signs, etc.

Building material productions were among the industrial enterprises owned by Armenians. The electric factory of “Paghtasar Teyirmenchyan and Sons”, equipped with the latest European equipment, produced tiles, bricks, pipes, processed various stones used in construction: marble, granite, etc. They made mosaics. The factory produced paving stones, doors and signs from the materials that were extracted from the Armenian quarries of Hay-Gyugh in the state of Bursa⁹⁰. The goods produced by the factory were highly rated by the Ottoman government. The company also carried out complete construction of buildings⁹¹. Harutyun Arslanyan’s brick factory and grocery store were founded in 1890. The factory shipped its products to the docks and stores⁹². Arslanyan’s tannery operated in Khasgyugh district⁹³. The slaughterhouse owned by him supplied meat to state institutions. He was the main supplier of the Ministry of the Sea and jointly operated the coal mines of Ereile near the Black Sea with the Garamanians⁹⁴. The Armenian marble processing factory was operating at the pier in a place called “Feneri” on the strait of Voskeghjyur. The name of the factory owner is not mentioned in the notice. It is presented as an “Armenian factory” and it is reported that it also has a branch in Yalova, state of Bursa. The factory supplied building materials to construction institutions⁹⁵. The lime factory of “Pailak Golanjian and Company” was the best among local productions. In addition to ensuring the transportation of its products, it carried out wholesale and retail sales of various building materials and carried out construction orders through the company’s architects, engineers, and master builders⁹⁶. Hovakimyan brothers owned a lead pipe foundry and warehouse founded in 1865 in Galatia⁹⁷. A large plaster factory owned by Mkrtich Alzchyan was operating in the same place⁹⁸.

In the factory owned by Yervand Khudaverdyan, rivets used in shipbuilding, brass and iron grinding machines, and various boilers, which were not inferior to European ones, were produced. The factory offered

⁸⁷ «Շիրակ», 5. II. 1921:

⁸⁸ «Հայ բուժակ», 20. X. 1921:

⁸⁹ «Արեւելք», 30. III. 1890:

⁹⁰ «Ժամանակ», 10 –23. V. 1913:

⁹¹ Թ ո ը ո ս ե ա ն. 1914, 260:

⁹² Թ է ո դ ի կ. 1914, 437:

⁹³ Դ ա դ ա յ ա ն. 2012, 67:

⁹⁴ Ա լ ա յ ո յ ա ճ ե ա ն. 1952, 1667:

⁹⁵ «Բիւզանդիոն», 4 –17. IX. 1912:

⁹⁶ Օ տ ե ա ն. 1921, 143:

⁹⁷ Թ է ո դ ի կ. 1914, 408:

⁹⁸ Ա ս տ ո յ ա ն. 2013, insert, 14.

Armenian ship owners and factory owners to repair ships and various machines with the help of skilled machinists⁹⁹. The agricultural machine named “Motel Turkey” created by inventors Mikayel Tonikyan and his sons separated 300 kilograms of wheat, barley, oat, and flax grains from the grain per day. This machine greatly facilitated the work of farmers, and the wealthiest farm owners bought them. The inventors prepared a catalog of their products, which was sent to the people who wanted to buy their machine¹⁰⁰.

Since 1550, members of the Zilchyan family have been engaged in cymbal-making in the Samatia district of Constantinople. The cymbals produced by Zilchyans were superior to the products of the world’s leading cymbal manufacturers in terms of their delicate sound and durability¹⁰¹. Zilchyans had two factories for the production of cymbals in Constantinople in 1914. The cymbals bearing the Zilchyan engraving are still used today in many symphonic, brass, and pop bands worldwide¹⁰². The gramophone discs produced by the “Antelip” store owned by Martiros Peilleryan were not inferior to the European ones in terms of sound. Various musical instruments were made here¹⁰³.

In 1889, the “Aris and Company” steam factory, based on European methods, produced various perfumes, soaps, washing powder, scented and colored candles, tin, wooden and cardboard boxes, necessary accessories for lamps, etc. The products of this factory, having participated in exhibitions of similar products in Chicago, Paris, Athens, Bordeaux, and Constantinople, received gold and silver medals in 1900–1904¹⁰⁴. The factory published a catalog of its products, which was delivered free of charge to customers¹⁰⁵.

Armenian diamond workers in Constantinople were as famous as Armenian jewelers. Constantinople Armenians have been engaged in diamond making since the beginning of the 20th century. Garnik Arsenyan, who studied this profession in Paris, made a significant contribution to the establishment and expansion of this craft in Constantinople and transferred his skills to dozens of Armenians in the city¹⁰⁶. Armenian diamond makers competed with their colleagues from Holland, Belgium, France, and Switzerland¹⁰⁷. V. Kyumyushyan, who worked in the Samatia district, founded the diamond factory¹⁰⁸ which employed 90 master cutters in 1910¹⁰⁹.

⁹⁹ Թէոդիկ. 1920, էջ 334:

¹⁰⁰ «Ազատամարտ», 11–24. IX. 1911:

¹⁰¹ «Հայ վաստակ», 1931, № 2, 3–7:

¹⁰² Բախչինյան. 2002, 47–48:

¹⁰³ «Բիւրակն», 29. III. 1908:

¹⁰⁴ «Մեր տարեցոյցը», 1910, unnumbered page 3.

¹⁰⁵ «Արեւելք», 1–14. X. 1901:

¹⁰⁶ «Հայ վաստակ», 1932, № 10, 24–25:

¹⁰⁷ Տէր-Պետրոսեան. 1976, 213–214:

¹⁰⁸ «Ազատամարտ», 1–14. VII. 1914:

¹⁰⁹ «Ազատամարտ», 15–28. VI. 1914:

In 1911, at the initiative of the Armenian “Neptun” company, the lemonade factory of the same name was founded¹¹⁰, which produced lemonade and fruit juices based on mineral waters¹¹¹. The factory was sponsored by the Armenian Bank and licensed by the Ottoman Health Ministry¹¹². The vodka produced by alcoholic beverage factories such as V. Alafoyan and H. Antrizoyan’s “Vatan”¹¹³, S. Tavugchyan and N. Zalechyan’s “Shirak”¹¹⁴ and Stepan Perperyan’s “Pilechik”¹¹⁵ were in great demand in the city. The renowned winemaker Sukiasyan produced white and red wines from different types of grapes¹¹⁶.

Armenians owned sweet factories that specialized in the production of the famous halvah called “pishmaniye” in Izmit. The products of the factories of Yervand Bapuchyan¹¹⁷ and Karapet Karapetyan¹¹⁸ were very famous in Constantinople. This halvah was first made in 1601–1611 by Armenian masters who migrated from Western Armenia and Persia and settled in Izmit and surrounding areas¹¹⁹. The confectionery factories of Vahan Isagulyan¹²⁰, Sargis Alamyant¹²¹ and Terzyan brothers¹²² produced lokhum, sujukh, European candies, types of halvah, pies, etc.

E. H. Ekmekchian’s canning factory, established in 1900, was equipped with the latest European equipment and was considered the best canning facility in the country¹²³. Hovhannes Yaghshipekian operated a canning factory in the Ortagyugh district, which produced canned fruits and vegetables, which had the company’s branding on it¹²⁴. In 1890, Khachik Tovmasyan began producing tomato paste under his own brand¹²⁵. Barsegh Yerkanyan founded the “Ermis” canning factory, whose products were gradually improved and highly valued by both Turks and foreigners¹²⁶. Hakob Piliposyan’s canned fish was regarded as

¹¹⁰ «Մանանյա» (Կ. Պոլիս), 19. X. 1913:

¹¹¹ «Կապուռ», 19. I. 1910:

¹¹² «Ժամանակ», 5–18. VIII. 1914:

¹¹³ «Ժամանակ», 21. XI–1. XII. 1909:

¹¹⁴ «Առաւօտ», 3. VII. 1922:

¹¹⁵ «Առաւօտ», 11. X. 1922:

¹¹⁶ «Բիւզանդիոն», 1–13. IV. 1899:

¹¹⁷ «Բիւթանիա», 22. I. 1913:

¹¹⁸ «Ճակատամարտ», 18. I. 1920:

¹¹⁹ Т е р е к ö y l ü (Istanbul). 2016, 27–28.

¹²⁰ «Հայրենիք», 4–14. XII. 1892:

¹²¹ «Բիւզանդիոն», 10–23. V. 1900:

¹²² «Լուսարձակ» (Կ. Պոլիս), 9–22. I. 1912:

¹²³ Թ օ լ ա յ ե ա ն. 1910, 230:

¹²⁴ «Դալարիկ», 28. II.–13. III. 1914:

¹²⁵ «Ընդարձակ օրացոյց». 1910, 420:

¹²⁶ Ա լ ա յ ա ճ ե ա ն. 1952, 2236:

the finest in the city earning a gold medal at the canned fish exhibitions in Paris and London¹²⁷.

The Izmir-based Silikchyan, Ispenchyan, Qeheayan oriental carpet factory and grocery store also had branches in Constantinople¹²⁸. Since 1895, Armenak Aslanyan's milk factory operated in the Shishli district. The production was licensed by the Ottoman Health Ministry and was considered a model institution¹²⁹.

In addition to these large factories, there were also small Armenian factories in Constantinople. Factories owned by Aram Selianyan¹³⁰, M. Ter-Davityan¹³¹, Mihran Gasparyan¹³² and S. Chavushyan¹³³ produced shirts, pajamas, t-shirts, underwear, bedding, etc. A. Gazayan and M. Danielyan's factory produced metal healthcare beds¹³⁴. "Ghonchekyulyan and Company" used French raw materials to make tobacco paper called "Yerevan"¹³⁵. The soap produced in Ashot Paghtalyan's workplace was in great demand and was sold in many shops in the city¹³⁶. Founded in 1902, the factory of brothers Artin and Tigran Ispenchyan produced fishing rods¹³⁷. Mrs. Artsruni's and H. Garakeozyan's¹³⁸, Mihran Poyachyan's¹³⁹ and Yervand Poyachyan's¹⁴⁰ hair dye factories produced black and brown hair dyes, whose products were the best in the country and were also used in Europe¹⁴¹. "Grigor Mazlymyan and Company" owned a tobacco factory in Galatia¹⁴², Khachaturyan and Poyachyan owned the only electric coffee grinder in Constantinople¹⁴³. Tanner H. G. Brikyan's workshop produced special slippers for dance parties¹⁴⁴. St. Prkich National Hospital produced pencils¹⁴⁵, cigarette paper¹⁴⁶

¹²⁷ *Թոռոնեան*. 1914, 127:

¹²⁸ *Թէոդիկ*. 1914, 420:

¹²⁹ *Ստեփանյան*. 2011, 155:

¹³⁰ *Թէոդիկ*. 1914, 406:

¹³¹ «Մասիս», 20. I. 1901:

¹³² «Բիւզանդիոն», 17–30. VII. 1901:

¹³³ *Աստոյան*. 2013, insert, 20.

¹³⁴ *Գաբամաճեան*. 1919, 187:

¹³⁵ «Ճակատամարտ», 21. XII. 1920:

¹³⁶ «Ճակատամարտ», 17. VIII. 1919:

¹³⁷ *Ստեփանյան*. 2011, 173:

¹³⁸ MM, archival fund of the Catholicos Izmirlian, f. 14, doc. 604.

¹³⁹ «Ժամանակ», 19. I. 1913:

¹⁴⁰ «Մասիս», 5. I. 1885:

¹⁴¹ MM, AA fund, f. 52, doc. 66/69:

¹⁴² *Աստոյան*. 2013, insert.

¹⁴³ «Շիրակ», 31. III. 1921:

¹⁴⁴ «Բիւզանդիոն», 22. VII–4. VIII. 1908:

¹⁴⁵ «Ժամանակ», 30. V–12. VI. 1914:

¹⁴⁶ «Կավուօշ», 20. IX. 1912:

and the best matches on the market¹⁴⁷. Shoemaking and tailoring factories, furniture manufacturing plant and tinsmithing workshop founded in 1899–1904 operated in St. Hakob's orphanage¹⁴⁸.

Other sectors of the economy

Publishing is one of the spheres that contributes not only to culture but also to economy. In the first 20 years of the 20th century, approximately 70 publishing houses and printing houses, along with 25 bookstores, operated in Constantinople¹⁴⁹. In addition to their primary functions, they were involved in commercial activities selling stationery, printing paper, and printing machines imported from Europe. Simultaneously, in their workshops, they produced boxes, tobacco paper, stamps, and other products necessary for the commercial environment.

There was a close connection between publishing and the work of bookmakers, book foundries, and engravers, who engaged in multidisciplinary activities, encompassing publishing, commercial, and industrial aspects. To promote their products, not only bookstores and publishers but also foundries and engravers printed their catalogs.

Armenian specialists held a prominent position in the fields of medicine, pharmacy, law, etc., where the number of Turks was limited¹⁵⁰. Most of them received professional education in renowned European and American medical universities and acquired professional skills in hospitals in Europe and America¹⁵¹. According to data from 1919, 122 Armenian doctors worked in Constantinople, not including dentists and veterinarians¹⁵². In 1914, more than half of the 320 pharmacies operating in Constantinople belonged to the Armenians¹⁵³. According to data extracted from Constantinople's Armenian periodical press advertisements, 50 clinics, and 13 laboratories operated here. The St. Prkich National Hospital, founded in 1832, as well as St. Jacob Catholic Hospital, founded in 1837¹⁵⁴, operated in the city¹⁵⁵, and in 1918 Constantinople's "Armenian Red Cross" opened a hospital¹⁵⁶.

Armenian architects, master builders, and masons played a significant role in the construction projects of the Ottoman capital. They were involved in the construction of public buildings, palaces, and mosques. Construction for the government was entrusted to the Palyan dynasty for generations. Nine

¹⁴⁷ «Ճակատամարտ», 9. V. 1922:

¹⁴⁸ «Ընդարձակ օրացոյց», 1907, 533:

¹⁴⁹ Հայ գիրքը. 2007, 210–624:

¹⁵⁰ Կիրակոսյան. 1967, 89:

¹⁵¹ «Ընդարձակ օրացոյց», 1907, 335–342:

¹⁵² Գաբամաճեան. 1919, 135–139:

¹⁵³ Ղազարեան. 1914, 300:

¹⁵⁴ Սրապեան. 1915, 479:

¹⁵⁵ Քէչեան. 1887, 1:

¹⁵⁶ Երկամեայ տեղեկագիր. 1921, 7:

members of this exceptional family held the position of state architect for about two centuries, and by adorning the city with marvels, they left an indelible mark of high art on Constantinople¹⁵⁷. Armenian architects contributed to the modernization of Ottoman architecture, and many of the most beautiful buildings in Constantinople were designed and constructed by Armenian architects¹⁵⁸.

The Armenians predominantly owned architectural offices in the city, taking on tasks such as drafting diverse building projects, as well as the construction and maintenance of wooden, stone, and concrete buildings according to these plans.

Notices advertising Armenian individual attorneys and Armenian law and attorney offices were constantly present in Armenian newspapers of Constantinople. As of 1907, 68 Armenian lawyers worked in Constantinople¹⁵⁹ and in 1919, “Union of Armenian Lawyers” had 93 members¹⁶⁰.

According to the data published by the Turkish historian Nedim Karayel, which was taken from the conducted statistics of the economy of the Ottoman Empire in 1915, 95–96% of businessmen and craftsmen in Constantinople, the Aegean, the Black Sea, and the Mediterranean regions were Armenians and Greeks¹⁶¹. However, the Greeks were mainly engaged in the import of goods, while the Armenians – in the export, and by producing in the Ottoman Empire and bringing in money, they contributed to the development and progress of the country¹⁶².

The Young Turk authorities in 1908 started a process of looting and usurping the property of Constantinople Armenians, which gained momentum during the First World War. In 1922, after the September 9 Smyrna disaster, the 10,000-strong Kemal army, stationed in Izmit, had an order to repeat that disaster in Constantinople as well. Although the English military command prevented the massacre of the local Christians and the looting of their property¹⁶³, the constant alarming situation created by the Kemal authorities in the city forced the Christians to voluntarily leave their homes, estates, economic institutions and leave the country. In order to prevent the return of Constantinople Armenians, the Kemal authorities deprived those who left the city of their citizenship¹⁶⁴, and in order to give “legal” grounds for confiscating their property, they adopted 9 laws “On Abandoned Properties”,

¹⁵⁷ Tuglaci. 1990, 746.

¹⁵⁸ Արեւմտականացող Իսթանպուլի հայ ճարտարապետները. 2010, 129, 147:

¹⁵⁹ «Ընդարձակ օրացոյց», 1907, 342–344:

¹⁶⁰ Գ ա բ ա մ ա ճ ե ա ն. 1919, 123–129:

¹⁶¹ Ն ե դ ի մ Ք ա բ ա յ ե լ. Թուրք ժամանակակից կապիտալի աղբյուրը հայկական և հունական դույքն է. <https://akunq.net/am/?p=42354> (Last viewed on 08. 06. 2023).

¹⁶² Ա ճ ա ո յ ա ն. 2002, 641:

¹⁶³ «Վերջին լուր», 20. IX. 1922:

¹⁶⁴ Բ ա բ ս ե դ ո վ. 1999, 15:

Историко-филологический журнал • Историко-филологический журнал • 2024 № 2

Anahit Astoyan – Researcher at the Matenadaran after Mesrop Mashtots, Researcher at the Department of Archival Studies. Scientific interests: history of the Armenian Genocide, the areas of activity of the Western Armenians in the Ottoman Empire. Author of 3 monographs, 10 articles and 1 collective monograph. ORCID: 0009-0005-7329-8228. anahitas@mail.ru

İlke Tepeköylü. 2016, Kent İmgesinin Kültür Ekonomisine Dönüşüm Örneği: İzmit ve Pişmaniye. – “International Journal of Academic Value Studies” (İstanbul) 2, S. 27-28.

¹⁶⁶ *Uti, p n u, w u*. 2008, 127–143:

Maison D'installations electro-mécaniques. – «Բիւզանդիոն» (Կ. Պոլիս), 1–14. III. 1914:

Matenadaran after M. Mashtots, Arshak Alpayatchyan Fund, f. 52, doc. 66/32; 66/69; Archival fund of the Catholicos Izmirlian, f. 14, doc. 604.

Scientific funds of the Armenian Genocide Museum-Institute, division 13, fund number 4146.

The Bradford Gas Engine Co. LTD. – «Գիւղատնտես» (Կ. Պոլիս), 1914, № 2–3:

Ա. Գալէնտէր. – «Ճակատամարտ» (Կ. Պոլիս), 13. I. 1920:

Ալպոյաձեան Ա. 1937, Պատմութիւն Հայ Կեսարիոյ, Կ. Բ, Գահիրէ, տպ. Hakob Papazian press, 1384 էջ:

Ալպոյաձեան Ա. 1952, Պատմութիւն Եդոկիոյ Հայոց, Գահիրէ, տպ. «Նոր աստղ», ԻՇ +1751 + 105 էջ:

Աճառյան Հր. 2002, Հայ գաղթականության պատմություն, Երևան, «Զանգակ-97» հրատ., 766 էջ:

Ամէն Հայ ով իր ազգը կը սիրէ. – «Ճակատամարտ», 9. V. 1922:

Ամէն Հայ. – «Ժամանակ» (Կ. Պոլիս), 30. V–12. VI. 1914:

Անգլիա կապտրաստուի Պոլսոյ պաշտպանութեան. – «Վերջին լուր» (Կ. Պոլիս), 20. IX. 1922:

Անտելիպ. – «Բիւրակն» (Կ. Պոլիս), 29. III. 1908:

Աշխատանքի տուն. – «Ժամանակ», 20. XII. 1909:

Աշխատանքի տուն. – «Ազատամարտ» (Կ. Պոլիս), 13–26. VI. 1914:

Աշխատանքի տուն. – «Բիւթանիա» (Կ. Պոլիս), 5–18. I. 1913:

Աշխատանքի տուն կարուծեի արհեստանոց. – «Ազատամարտ», 13–26. X, 1911:

Աշոտ Չէքեան բարիզեան դերձակ. – «Արագած» (Կ. Պոլիս), 3. V. 1919:

Աստոյան Ա. 2010, Հայերն օսմանյան տնտեսության մեջ. – «Վէմ» (Երևան), № 1, հավելված, էջ I–XXI:

Աստոյան Ա. 2013, Ղարի կողոպուտը. հայերի ունեզրկումը Օսմանյան կայսրությունում 1914–1923 թթ., Երևան, «Նաիրի» հրատ., 256 էջ, 80 ներդիր:

Աչքը լոյս ծխողներուն. – «Ճակատամարտ» (Կ. Պոլիս), 21. XI. 1920:

Ասեղնագործութիւն. – «Վերջին լուր», 17. VI. 1921:

Արիս եւ ընկ. շոգեշարժ գործատուն հոտեղինաց եւ օճառի. – «Արեւելք» (Կ. Պոլիս), 1–14. XI. 1901:

Արհեստանոց Հայ տիկնանց միութեան. – «Ազատամարտ», 22. XII – 5. I. 1909:

Արհեստանոց աղջկանց. – «Ժամանակ», 5 – 28. II. 1912:

Արհեստանոց Բերայի. – «Ճակատամարտ» (Կ. Պոլիս), 28. I. 1920:

Արեւմտականացող Իսթանպուլի հայ ճարտարապետները. 2010, խմբագիր՝ Հ. Գուրուեագըճը, Իստանբուլ, «Հրանտ Տինք հիմնարկի», հրատ. 167 էջ:

Բարսեղով Յու. 1999, Հայոց ցեղասպանության համար նյութական պատասխանատվությունը, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ Հայոց ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտի հրատ., 33 էջ:

Բախչինյան Ա. 2002, Հայագգի գործիչներ հնագույն ժամանակներից մինչեւ մեր օրերը, Երևան, «Զանգակ-97» հրատ., 367 էջ:

Բերայի աշխատանոցը. – «Հայ կին» (Կ. Պոլիս), 1. I. 1922:

Գ. եւ Պ. Կիւլպէնկեան. Արհեստանոց աղջկանց. – «Ժամանակ», 5 – 28. II. 1912, թիւ 1033, 4:

Գաբամաճեան Ս. 1919, Գրպանի տարեցոյց 1920, Կ. Պոլիս, տպ. Հ. Մ. Ազնաւոր, 192 էջ:

Գաբամաճեան Ս. 1921, Գրպանի տարեցոյց 1922, Կ. Պոլիս, տպ. Պետրոս Պալըզ-ճեան, 160 էջ:

Գործարան պարահանդէսի մուճակներու. – «Բիւզանդիոն», 22. VI – 4. VII. 1908:

Գործարանատէր Ռուբէն Պետրոսեան. – «Արեւելք», 30. III. 1890:

Ղադայան Խ. 2012, Հայոց առևտրատնտեսական գործունեությունը ներկայիս Թուրքիայի տարածքում XV դ. – 1915 թ., փաստերի ժողովածու, Երևան, «Գասպրիմտ», 194 էջ:

Եթե կ'ուզեք Ձեր մագերուն և մորուքին երիտասարդական գոյնը. – «Ժամանակ», 19. I. 1913:

Երկամեայ տեղեկագիր Հ. Կ. Խաչի կեդր. վարչութեան 1918 նոյ. 18 – 1920 դեկտ.

31. 1921, Կ. Պոլիս, տպ. Մ. Յովակիմեան, 49 էջ:

Երկրագործներուն աչքը լոյս. – «Ազատամարտ», 11 – 24. IX. 1911:

Երուանդ Մ. Օյաճեան. – «Մասիս» (Կ. Պոլիս), 5. I. 1885:

Զաւէն Ստամպուլեան. – «Հայ բուժակ» (Կ. Պոլիս), 20. X. 1921:

Զուտ խաղողի ոգելից ըմպելիներու Վաթան գործարան. – «Ժամանակ», 21. XI – 1. XII. 1909:

Զուտ խաղողի պատրաստուած. – «Լուսարծակ» (Կ. Պոլիս), 9–22. I. 1912:

Էլէկտրական և մեքենական ձեռնարկներ. – «Ժողովուրդի Ձայնը–Ժամանակ» (Կ. Պոլիս), 21. I. 1921 – 3. II. 1922:

Ընդարձակ օրացոյց Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցի Հայոց 1906. 1905, Կ. Պոլիս, տպ. 3. Մատթէոսեան, 595 էջ:

Ընդարձակ օրացոյց Ս. Փրկչեան հիւանդանոցի Հայոց 1907. 1907, Կ. Պոլիս, տպ. 3. Մատթէոսեան, 414 էջ:

Ընդարձակ օրացոյց Ս. Փրկչեան հիւանդանոցի Հայոց 1910. 1910, Կ. Պոլիս, տպ. 3. Մատթէոսեան, 571 էջ:

Ընտիր գինիներ. – «Բիւզանդիոն», 1 – 13. IV. 1899:

Թէյ Խազուլեան. – «Ժամանակ», 16 – 29. VI. 1914:

Թորոսեան Գ. 1914, Կիկօին տարեցոյցը 1914, Կ. Պոլիս, տպ. Նշան–Պապիկեան, 263 էջ:

Թօլայեան Ե. 1910, Կավռօշին 1910 տարեցոյցը, Կ. Պոլիս, տպ. Նշան–Պապիկեան, 240 էջ:

Թօլայեան Ե. 1922, Կավռօշի տարեգիրքը 1923, Կ. Պոլիս, տպ. Սիմօն Օհանեան, 158 էջ:

Իբրանոսեան հաստատութեան կազմակերպութիւն եւ անոր գործելու կանոնները. – «Վաստակ» (Կ. Պոլիս), 5. VII. 1922:

Լոգուն շաքարի մեծ գործարան. – «Բիւզանդիոն», 10 – 23. V. 1900:

Խանճեան Հր. 1912, Աշխարհագրութիւն Օսմանեան պետութեան, Կ. Պոլիս, տպ. 3. Մատթէոսեան, 367 էջ:

Խմեցէք Պօռտօի Լաթիլլ եւ Ժինէսթէ. – «Վերջին լուր», 8. IX. 1921:

Ծոցիկեան Ս. Մ. 1947, Արեւմտահայ աշխարհ, Նիւ Եորք, տպ. Ա. Յ. Լէյլէկեան, 817 էջ:

Կ. եւ Յ. Մկր. Ֆրէնկեան եղբայրք. – «Բիւզանդիոն», 6–19. V. 1911:

Կանոնագիր Աշխատանքի տուն հիմնուած 1909, Կ. Պոլիս, 13 էջ:

Կարապետ Գրիգորեան. – «Արագած», 3. V. 1919:

- Կարասիներու մեծ գործարան. – «Հայ կին», 16. XII. 1920:
- Կարդացէ՛ք. – «Ազատամարտ», 4–17. VI. 1913:
- Կիրակոսյան Զ. 1967, Առաջին համաշխարհային պատերազմը և արևմտահայությունը, Երևան, «Հայաստան» հրատ., 511 էջ:
- Կոզմոզ 3. Պէլիկէան (կօշկակար). – «Բիւզանդիոն», 8–20. IX. 1897:
- Կուզէ՞ք ունենալ բնակարաններ. – «Բիւզանդիոն», 4–17. IX. 1912:
- Հայ գաղթաշխարհի պատմություն. 2003, հ. Բ, Ասիայի և Աֆրիկայի հայկական գաղութները, Երևան, «Գիտություն» հրատ., 520 էջ:
- Հայ գիրքը 1901–1920 թվականներին. 2007, կազմողներ՝ Օ. Գյուլումյան, Ա. Ադամյան, Ս. Թադևոսյան, Ա. Սավայան, Մ. Սողոմոնյան, Ա. Սահակյան, Երևան, «Գիրք» հրատ., VII, 821 էջ:
- Հայ Լայֆ. – «Ճակատամարտ», 18. I. 1920:
- Հայկ Կ. Պարտիզականեան. – «Առաւօտ» (Կ. Պոլիս), 13. III. 1922:
- Հայկական ընտիր պահածոյ. – «Ղայլայիկ» (Կ. Պոլիս), 28. II – 13. III. 1914:
- Հայկական նոր արհեստանոց կօշիկի. – «Ճակատամարտ», 23. X. 1921:
- Հայկական ձեռնարկ, Նեպտունի լիմոնատները. – «Մանանայ» (Կ. Պոլիս), 19. X. 1913:
- Հանրածանօթ վաճառատուն. – «Հայրենիք» (Կ. Պոլիս), 11. VII– 29. VIII. 1909:
- Հանրածանօթ Մ. եւ Կ. Շահնազարեան վաճառական–դերձակ. – «Վերջին լուր», 10. I. 1921:
- Հիւանդանոցի նոր սիկառի թուղթը. – «Կավոջ» (Կ. Պոլիս), 20. IX. 1912:
- Մ. Վերածին, Աշխարհի անուանի ծնծղայագործ Հայերը. – «Հայ վաստակ» (Բոստոն) 1931, № 2, էջ 3–7:
- Մալխասեանց Ս. 1944, Հայրենի բացատրական բառարան, հ. 2, Երեւան, ՀՍՍՌ Պետական հրատ., 512 էջ:
- Մանավեան 3. 1920, Ազատութեան տարեցոյցը 1919, Կ. Պոլիս, տպ. Ուղղութիւն, 144 էջ:
- Մելքոնյան Ռ. 2008. «Ունեցվածքի հարկը» կամ տնտեսության «թուրքացման» քաղաքականությունը հանրապետական թուրքիայում. – «Թուրքագիտական և օսմանագիտական հետազոտություններ», Երևան 2008, էջ 127–143:
- Մեծ գործարան ատաղձագործութեան եւ կահագործութեան. – «Շիրակ» (Կ. Պոլիս), 5. II. 1921:
- Մեծ գործարան Կ. Յովրուեան եւ Իսագուլեան. – «Հայրենիք», 10. VII. 1893:
- Մեծ գործարան համբաւաւոր լօզում շաքարի. – «Հայրենիք», 4–14. XII. 1892:
- Միհրան Գասպարեան. – «Բիւզանդիոն», 17 – 30. VII. 1901:
- Մկրտիչ Ֆրէնկեան. – «Ազատամարտ», 21. I – 3. II. 1912:
- Մեր տարեցոյցը 1910. 1910, Կ. Պոլիս, տպ. «Շանթ», 231 էջ:
3. Թռչունեան եւ Տ. Պետրոսեան. – «Ազատամարտ», 23. IX–6. X. 1909:
- Նշանաւոր ազգայիններ. – «Կավոջ», 15. IX. 1913:
- Նեպտուն լիմոնատի ըմպելիներ. – «Ժամանակ», 5–18. VIII. 1914:
- Նոր ժամանումներ. – «Ճակատամարտ», 1. XII. 1920:
- Շապիկի գործարանատէր Մ. Տէր Դաւիթեան. – «Մասիս», 20. I. 1901:
- Շիրակ գործարան ընտիր ըմպելիներու. – «Առաւօտ», 3. VII. 1922:
- Շինուածանիւթերու մեծ ճարտարարուեստ. – «Ժամանակ», 10 – 23. V. 1913:
- Շոգենաւային եւ մաքսային գործակալութիւնք. – «Ժամանակ», 26. XII – 8. I. 1920:

- Շողակաթ 1974–1976 տարեգիրք. 1975, Իսթանպուլ, տպ. Յակոբ Ապելեան, 192 էջ:
- Չորմիսեան Լ. 1972, Համապատկեր արեւմտահայոց մէկ դարու պատմութեան, Կ. Ա. 1850–1878, Պէյրուս, Կ. Տօնիկեան եւ որդիք, 612 էջ:
- Չորմիսեան Լ. 1975, Համապատկեր արեւմտահայոց մէկ դարու պատմութեան, Կ. Պ. 1908–1922, Պէյրուս, տպ. «Սեւան», 751 էջ:
- Պրօսթօզ տիկին Աննիկ Տաշեան. – «Հայ կին», 1. Լ. 1922:
- Պօղոս Մինասեան. – «Բիւզանդիոն», 4 – 23. VIII. 1899:
- Սազըզեան Ա. Հայերու գեղարուեստական գործունէութիւնը Իկոնիոյ եւ Կ. Պոլսոյ Սուլթաններու օրով. – «Անահիտ» (Փարիզ), 1933, № 3–4, էջ 32–36:
- Սահակ–Մեսրոպ. 1913. – Հայուն տարեցոյցը, Կ. Պոլիս, տպ. Օ. Արզուման, 368 էջ:
- Սամաթիոյ աղամանդի գործարանին խնդիրը. – «Ազատամարտ», 1–14. VII. 1914:
- Սամաթիոյ աղամանդի գործարանին լօք–աւօք գործադուլը. – «Ազատամարտ», 15–28. VII. 1914:
- Սիպիլ. – «Ժամանակ», 26. XII–8. Լ. 1909:
- Սիմոնեան Գ. Յ. 1966, Յուշամատեան Պոնտական Ամասիոյ, Վենետիկ, “Mekhitarist Rathers”, 1037 էջ:
- Սիրունի Յ. 1987, Պոլիս եւ իր դերը, Կ. Անթիպաս, տպ. Կաթողիկոսութիւն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 478 էջ:
- Ստեփանյան Հ. 2011, Հայերի ներդրումն Օսմանյան կայսրութեան, Երևան, «Գասպրինտ», 744 էջ:
- Սրապեան Ս. 1915, Ս. Յակոբ Ազգային հիվանդանոց նկարագիր 1837–1911, Վիեննա, տպ. Միխայիլ, 479 էջ:
- Վահրամ Անդրէասեան. – «Հայ վաստակ» (Բոստոն), 1932, № 10, էջ 24–25:
- Վաճառական–դերձակ. – «Ազատամարտ», 1–15. XI. 1910:
- Վաճառատուն Մատամ Ճանիկ Քէսթեճեան. – «Հանրագիտակ» (Կ. Պոլիս), 12. Լ. 1908:
- Վսեմ. Պատրիկ Կիւլպէնկեան. – «Հանրագիտակ», 15. III. 1903:
- Տեղեկագիր Հայրենակցական միութեանց երկամեայ գործունէութեանց 1919–1920. 1921, Կ. Պոլիս, տպ. Մ. Յովակիմեան, 15 էջ:
- Տիկին Տիգրանեանի հանրածանօթ կօշիկի վաճառատունը. – «Ճակատամարտ», 3. Լ. 1920:
- Տիկին Տիրուհի Թ. Հիւսէյինճեան. – «Բիւզանդիոն», 14–27. V. Լ. 1919:
- Փալազաշեան Յ. 1887, Տեղագրութիւն Կոստանդնուպօլսոյ, Կ. Պոլիս, տպ. Մանուէլ Արտիթի, 64 էջ:
- Փիշմանի հելվա. – «Բիւթանիա», 22. Լ. 1913:
- Քէշեան Բ. 1887, Պատմութիւն Ս. Փրկչի հիւանդանոցին Հայոց ի Կ. Պոլիս, տպ. Գ. Պատատլեան, 287 էջ:
- Օղի մը որ ամէն տեղ չի գտնուիր. – «Առաւօտ», 11. X. 1922:
- Օճառ Աշելար. – «Ճակատամարտ», 17. VIII. 1919:
- Օսմանեան նոր գործատուն Նէպտուն. – «Կալօթ», 19. II. 1910:
- Օսմ. արտոնեալ մեծ զինավաճառ Մկրտիչ Ֆրէնկեան. – «Կալօթ», 10. VII. 1911:
- Օսմանեան առեւտրական դրամատուն կանոնագիր. 1913, Կ. Պոլիս, տպ. Առեւտրական նոր տպարան Յովակիմեան, 21 էջ:
- Օրմանեան Ս. 1911, Հայոց եկեղեցին, Կ. Պոլիս, հրատ. Վ եւ Հ. Տէր-Ներսէսեան, 271 էջ:
- Օսեան Ե. 1921, Երգիծական տարեցոյց 1922, Կ. Պոլիս, տպ. Պ. Պալըզճեան, 144 էջ:

<https://akunq.net/am/?p=42354>.

<http://www.maggieblanck.com/Azarian/Azarian.html>.

<http://www.maggieblanck.com/Azarian/Azarian.html>.

ՊՈԼՍԱՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ (XIX դ. վերջ – XX դ. սկիզբ)

ԱՆԱՀԻՏ ԱՍՏՈՅԱՆ

Ա մ փ ո փ ու մ

Բանալի բառեր՝ Կ. Պոլիս, Օսմանյան կայսրություն, պոլսահայեր, հույներ, պարբերական մամուլ, առևտրական ընկերություն, արտահանում, ներմուծում, խան, արհեստանոց, գործարան:

XIX դ. վերջին և XX դ. սկզբին Կ. Պոլսի հայությունը կրթական բարձր մակարդակը, հայ տնտեսավարողների կողմից եվրոպական առևտրի նոր մեթոդների կիրառումը պոլսահայերի տնտեսության հզորացման համար հիմքեր էին ստեղծել: Դարերի ընթացքում առևտրականների և արհեստավորների մեծ համբավ ունեցող պոլսահայերը, XX դարի սկզբին համագործակցելով եվրոպական ու ամերիկյան առաջնակարգ արդյունաբերողների ու առևտրական ընկերությունների հետ, արդիականացրին իրենց տնտեսությունը: Հիմնեցին մեծ թվով արդյունաբերական ձեռնարկություններ՝ դրսևորվելով որպես բանիմաց արդյունաբերողներ և հույների հետ տիրական դիրք գրավելով քաղաքի տնտեսական կյանքում:

Երիտթուրքական իշխանություններն իրենց հզոր մրցակիցներից ազատվելու, նրանց ունեցվածքի հաշվին քաղաքի տնտեսությունը թրջացնելու նպատակով 1908 թ. սկսեցին պոլսահայերի ունեցրկման մի գործընթաց, որը շարունակվեց Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին: Այն հետագայում նոր թափ ստացավ քեմալական իշխանությունների կառավարման շրջանում, իսկ 1942 թ. ընդունված «Ունևորության տուրքի մասին» օրենքի գործադրմամբ հասավ իր ավարտին:

Անահիտ Աստոյան – Մ. Մաշտոցի անվան Մատենադարանի հայցորդ, արխիվագիտության բաժնի գիտաշխատող: Գիտական հետաքրքրությունները՝ Հայոց ցեղասպանության պատմություն, Օսմանյան կայսրությունում արևմտահայության գործունեության ոլորտները: Հեղինակ է 3 մենագրության, 10 հոդվածի և համահեղինակ 1 գրքի: ORCID:0009-0005-7329-8228. anahitas@mail.ru

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АРМЯН
КОНСТАНТИНОПОЛЯ
(Конец XIX в. – начало XX в.)

АНАИТ АСТОЯН

Резюме

Ключевые слова: Константинополь, Османская империя, армяне Константинополя, греки, периодика, торговая компания, экспорт, импорт, хан, мастерская, фабрика.

В конце XIX в. и начале XX в. высокий образовательный уровень армян Константинополя, использование армянскими предпринимателями новых европейских методов торговли создали основу для укрепления экономики константинопольских армян. В начале XX века предприниматели армяне Константинополя, имевшие на протяжении веков репутацию умелых купцов и ремесленников, сотрудничая с ведущими европейскими и американскими производителями и торговыми компаниями, улучшили свою экономику. Основали большое количество промышленных предприятий, проявили себя как искусные предприниматели и вместе с греками заняли главенствующие позиции в экономической жизни Константинополя.

С целью избавиться от своих могущественных конкурентов, туркизировать экономику города за счет их имущества, младотуркские власти в 1908 году начали процесс экспроприации имущества армян Константинополя, который продолжался и во время Первой мировой войны. Позже он получил новый импульс при правлении кемалистских властей и закончился применением принятого в 1942 году закона «О налоге на состоятельность».

Анаит Астоян – соискатель Матенадарана им. М. Маишоца, научный сотрудник архивоведческого отдела. Научные интересы: история Геноцида армян, сферы деятельности западных армян в Османской империи. Автор 3 монографий, 10 статей и соавтор 1 книга. ORCID:0009-0005-7329-8228. anahitas@mail.ru